

ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотация. Розглянуто види капіталу підприємства та основні облікові процедури з відображення капіталу підприємства.

Аннотация. Рассмотрены виды капитала предприятия и основные учетные процедуры, отображающие капитал предприятия.

Annotation. The types of an enterprise capital and basic registration procedures, representing the capital of an enterprise are examined.

Ключові слова: капітал, власний капітал, облік.

У наш час основою ринкової економіки є відносини власності, які в системі бухгалтерського обліку виражені категорією "власний капітал".

Структура і динаміка власного капіталу є найсуттєвішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства. У той же час основним джерелом, де акумулюється та систематизується необхідна інформація, є бухгалтерський облік. Він відображає процес формування власності, обсяг прав власників, розподіл результатів їх діяльності, тобто інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності підприємств.

Великий спектр організаційно-правових форм підприємств, де спостерігаються відмінності у відносинах власності, регулюванні майнових питань, зумовлює особливості обліку власного капіталу та відображення цієї інформації у фінансовій звітності. Розкриття цих особливостей та методичне забезпечення обліку власного капіталу в підприємствах сприятиме підвищенню повноти та достовірності інформації про їх фінансово-майновий стан у фінансовій звітності, що дозволить користувачам звітності приймати обґрунтовані та виважені управлінські рішення. Тому на сучасному етапі діяльності підприємств виняткове значення мають вдосконалення методики обліку формування відносин власності та власного капіталу.

Аналізуючи останні публікації, можна виділити зарубіжних вчених, що займалися проблемою власного капіталу, серед них Ж. Андре, Н. де Анастасіо, Ануфрієв В. Е., Л. Батардон, Ф. Беста, Бугайова А. В., П. Герстнер, Дюмарше Ж. Б., Литньова Н. А., Ф. Ляйтнер, Медведєв М. Ю., Л. Пачолі, В. Рігер, Ж. Ришар і таких вітчизняних науковців, як: Алексеєнко М. Д., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Мосійчук М. М., Пархоменко В. М., Прокопенко Н. Д., Кірейцев Г. Г., Пушкар М. С., Палій В. Ф., Соколов Я. В., Поклонський Ф. Є., Пітель С. В., Ткаченко Н. М., Сопко В. В. та ін.

Метою даної статті є дослідження принципів обліку капіталу підприємства. З мети випливають завдання:

дослідити види капіталу та його основні характеристики;

дослідити принципи обліку капіталу підприємства.

Об'єктом дослідження є підприємства України.

Предмет дослідження – облік капіталу на підприємствах України.

Капітал – одна з найбільш використовуваних економічних категорій. Він є базою створення і розвитку підприємства й у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Будь-яка організація, яка веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинна мати визначений капітал, що являє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.

Для своїх цілей економісти розглядають поняття капіталу з двох сторін. З одного боку, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. При цьому характеризується напрямком вкладення засобів. З іншого боку, якщо розглядати джерела фінансування, можна відзначити, що капітал – це можливість і сукупність форм мобілізації фінансових ресурсів для одержання прибутку.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, слід зазначити такі його характеристики, як:

1. Капітал підприємства є основним чинником виробництва. У системі факторів виробництва (капітал, земля, праця) капіталу належить пріоритетна роль, тому що він поєднує усі фактори в єдиний виробничий комплекс.

2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід. У даному випадку він може виступати ізольовано від виробничого фактора у формі інвестованого капіталу.

3. Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників. Частина капіталу в поточному періоді виходить з його складу і попадає в "кишеню" власника, а частина капіталу, що накопичується, забезпечує задоволення потреб власників у майбутньому.

4. Капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості. У цій якості виступає насамперед власний капітал підприємства, що визначає обсяг його чистих активів. Поряд з цим обсяг використовуваного власного капіталу на підприємстві характеризує одночасно і потенціал залучення ним позикових фінансових засобів, що забезпечують одержання додаткового прибутку. У сукупності з іншими факторами – формує базу оцінки ринкової вартості підприємства.

5. Динаміка капіталу підприємства є найважливішим показником рівня ефективності його господарської діяльності. Здатність власного капіталу до самозростання високими темпами характеризує високий рівень

рахунок внутрішніх джерел. У той же час зниження обсягу власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності підприємства.

Капітал підприємства характеризується різноманіттям видів і систематизується за цілим рядом категорій [1].

За приналежністю підприємству виділяють власний і позиковий капітал. Власний капітал характеризує загальну вартість засобів підприємства, що належать йому на праві власності та використовуваних для формування визначеної частини активів. Ця частина активу, сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, становить чисті активи підприємства. Власний капітал містить у собі різні за своїм економічним змістом, принципами формування і використання джерела фінансових ресурсів: статутний, додатковий, резервний капітал. Крім того, до складу власного капіталу, яким може оперувати господарюючий суб'єкт без застережень при здійсненні угод, входить нерозподілений прибуток; фонди спеціального призначення та інші резерви. Також до власних засобів відносяться безоплатні надходження й урядові субсидії. Величина статутного капіталу повинна бути визначена в статуті й інших установчих документах організації, зареєстрованих в органах виконавчої влади. Вона може бути змінена тільки після внесення відповідних змін в установчі документи.

Додатковий капітал включає вартість майна, внесеного засновниками (акціонерами) понад зареєстровану величину статутного капіталу; суми, що утворюються в результаті змін вартості майна при його переоцінці; інші надходження у власний капітал підприємства.

Резервний капітал – це частина власного капіталу, що виділяється з прибутку організації для покриття можливих збитків і втрат. Величина резервного капіталу та порядок його утворення визначаються законодавством України і статутом організації.

Нерозподілений прибуток – основне джерело нагромадження майна підприємства чи організації. Це частина валового прибутку, що залишилася після сплати податку на прибуток у бюджет і відволікання засобів за рахунок прибутку на інші цілі.

Фонди спеціального призначення характеризують чистий прибуток, спрямований на виробничий розвиток і розширення підприємства, а також на заходи соціального характеру.

До інших резервів відносяться резерви, що створюються на підприємстві у зв'язку з майбутніми великими витратами, що включаються в собівартість і витрати обігу. Субсидії і надходження утворюються в результаті спеціальних асигнувань з бюджету, позабюджетних фондів, інших організацій і фізичних осіб.

Усі власні засоби тією чи іншою мірою служать джерелами формування засобів, використовуваних організацією для досягнення поставлених цілей.

Інвестований капітал включає номінальну вартість простих і привілейованих акцій, а також додатково оплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал. До даної групи звичайно відносять і безоплатно отримані цінності.

Накопичений капітал знаходить своє відображення у вигляді статей, що виникають у результаті розподілу чистого прибутку (резервний капітал, нерозподілений прибуток, інші аналогічні статті). Незважаючи на те що джерело утворення окремих складових накопиченого капіталу одне, нерозподілений прибуток, цілі і порядок формування, напрямки і можливості використання кожної його статті істотно відрізняються.

Усі статті власного капіталу формуються установчими документами й обліковою політикою. Чинне законодавство визначає обов'язок акціонерного товариства створювати два фонди – статутний і резервний. Іншого обов'язкового переліку фондів, що повинне створювати підприємство, а також нормативів відрахувань у них законодавством не містить. Питання використання резервного і інших фондів товариства відносяться до виняткової компетенції ради директорів товариства.

Позиковий капітал товариства характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі кошти чи інші майнові цінності. Джерела позикового капіталу можна розділити на дві групи – довгострокові і короткострокові. До довгострокових в українській практиці відносяться ті позикові джерела, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців. У закордонній практиці позикові джерела, що видаються на термін від одного до п'яти років, вважаються середньостроковими. До короткострокового позикового капіталу можна віднести кредити, позики, а також вексельні зобов'язання – з терміном погашення менш одного року; кредиторську і дебіторську заборгованість.

За формами інвестування розрізняють капітал у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, що використовується для формування статутного капіталу підприємства. Інвестування капіталу в цих формах дозволено законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні обсягу їх статутних фондів [2].

За об'єктом інвестування виділяють основний і оборотний види капіталу підприємства. Основний капітал характеризує ту частину, яка інвестована в усі види його необоротних активів. Оборотний капітал характеризує ту його частину, що інвестована в усі види його оборотних активів.

За формами власності виділяють приватний і державний капітал, інвестований у підприємство в процесі формування його статутного капіталу.

За організаційно-правовими формами діяльності виділяють такі види капіталу: акціонерний капітал (капітал підприємств, створених у формі акціонерних товариств); пайовий капітал (капітал партнерських підприємств-товариств з обмеженою відповідальністю, командитних і т. д.) і індивідуальний капітал (капітал індивідуальних підприємств – сімейних і т. д.).

За характером використання власником виділяють споживчий і накопичувальний (реінвестований) види капіталу. Споживчий капітал після його розподілу на цілі споживання втрачає функції капіталу. Він становить вплив засобів підприємства, здійснюваний з метою споживання (виплати дивідендів, відсотків, соціальні потреби підприємства і його працівників). Капітал, що накопичується, характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат і т. д.

Приведений перелік не відбиває всього різноманіття видів капіталу, використовуваних у науковій термінології і економічній практиці. У ньому присутні ті необхідні класифікаційні ознаки, що будуть використовуватися в роботі надалі.

Структура власного капіталу згідно з бухгалтерським обліком така:

нерозподілені прибутки або непокрите збитки (рах. 44);

вилучений капітал (рах. 45);

неоплачений капітал (рах. 46);

статутний капітал (рах. 40);

пайовий капітал (рах. 41);

додатковий капітал (рах. 42);

резервний капітал (рах. 43).

Облік власного капіталу показує, наскільки забезпечене підприємство коштами для нормального функціонування. Таким чином, бухгалтерський облік здійснює спостереження, вимірювання, фіксацію та контроль за розміром власного капіталу. У свою чергу, облік не може здійснювати повний контроль за власним капіталом, тому на підприємстві потрібно розробити ефективну систему управління власним капіталом.

Управління капіталом – це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу та здатності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам (акціонерам) підприємства [3].

Ефективність діяльності суб'єкта підприємництва значною мірою залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Управління капіталом суб'єктів підприємництва тісно пов'язане із прийняттям управлінських рішень, оскільки його величина та динаміка є важливими критеріями при встановленні їх оптимальності. Капітал завжди є необхідним атрибутом діяльності – від моменту створення підприємства до його ліквідації або реорганізації, а тому важливою характеристикою будь-якого підприємства є ефективність його управлінської системи.

Для покращення фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства треба розробляти механізми керування формуванням власних фінансових ресурсів, а саме:

формування операційного прибутку;

прибуток від реалізації продукції;

прибуток від реалізації майна;

прибуток від позареалізаційних операцій, тобто забезпечення максимізації формування прибутку підприємства з урахуванням припустимого рівня фінансового ризику;

формування ефективної політики розподілу прибутків (дивідендної політики) підприємства, тобто розширення інвестиційних програм, підвищення достатності резервів власного капіталу;

формування на підприємстві ефективної амортизаційної політики, вибір ефективного методу амортизації.

Окрім вищезазначених проблем, існує ще багато нерозв'язаних питань, а саме: розбіжності між бухгалтерським і податковим обліком власного капіталу; приведення вартості активів до реальної задля визначення дійсної якості – наповнення капіталу; реструктуризація бухгалтерського балансу або розробка додатків до нього задля наглядності розташування власного капіталу підприємства.

Вирішення цих проблем покращить розуміння статутного капіталу як економічної категорії, підвищить ефективність роботи підприємства та сприятиме максимізації прибутку.

Наук. керівн. Глєбова Н. В.

Література: 1. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – С. 5–10. 2. Вівчар О. Й. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства / О. Й. Вівчар, В. М. Саварин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – С. 146–150. 3. Аналіз і контроль у системі управління капіталом підприємства / за ред. проф. Є. В. Мниха. – К.: КНТЕУ, 2005. – С. 95–97. 4. Бакланова К. О. Шляхи удосконалення управління структурою капіталу промислового підприємства: реф. магістер. дис. : 28.10.02 / Бакланова К. О.; ДонНГУ. – Д., 2002. – 14 с. 5. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Руководство капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / Ковалев В. В. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 198 с. 6. Шийч О. І. Ефективне керування структурою капіталу – застава стійкого фінансового становища підприємства / Шийч О. І. // Бухгалтерський облік і аналіз. – 2004. – С. 21–28.